

Saîd el-Bedrî, Beyrut 1412/1992, s. 23-24, 455-472; M. Takî el-Hakîm, *el-Uşûlû'l-âmmeh li'l-fıkhi'l-mukâren*, Beyrut 1983, s. 503-509, 539-546; Abdüssemmî el-Enîs, "Hâdişetü't-taḥyîr fi itâri'l-mu'âleceti'n-nebeviyye li-müşkilâti'l-hayâti'z-zevciyye", *el-Ahmediyye*, sy. 12, Dübey 1423/2002, s. 17-58; "Taḥyîr", *Mv.F*, XI, 67-81; Hüseyin Kânî, "Taḥyîr", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 732-734.

AHMET ÖZEL

TÂİF

(الطائف)

Suudi Arabistan'da bir şehir.

Hicaz'ın üç önemli şehriden biri olup Mekke'nin 88 km. doğusunda, Serât silsilesinden Gazvân dağının güney eteklerindeki dalgalı bir plato içine derin bir şekilde gömülmüş olan Vec vadisinde denizden yaklaşık 1700 m. yükseklikte kurulmuştur. Adını Amâlik'in oğullarından Vec b. Abdülhay'dan alan Vec, Tâif vadisi ve Tâif şehrinin bulunduğu alanın tamamı için de kullanılır. Tâif, Hicaz'ın kış aylarında iklimi en soğuk yerleşim birimidir. Yazın mutedil havası sebebiyle günümüzde olduğu gibi Mekke eşrafının tarih boyunca sayfiye şehri özelliği kazanmıştır. Zengin su kaynaklarına, verimli topraklara sahip olan ve bazı coğrafyacılar tarafından Necid bölgesinden sayılan şehir aynı zamanda Arabistan'ın doğu, batı ve güneyden gelen yollarının kesişme noktasında yer almakta ve Haremeyn'e açılan doğu kapısı vasfını taşımaktadır. Vâdiabbas da denilen Tâif vadisi, Câhiliye devrinde Sakîf kabilesinin hâkimiyeti sırasında şehrin etrafının bir surla çevrilmesinden sonra Tâif (etrafı duvarla çevrili) olarak adlandırılmıştır (Tâif adının verilmesiyle ilgili diğer rivayetler için bk. Yâkût, IV, 9). Sur içinde iç kale bulunuyor, geceleri kapılar kapanıyordu. Surların başlangıçta Bâbü Benî Yesâr ve Bâbü Benî Avf

adlı iki kapısı varken daha sonra Bâbü İbn Abbas, Bâbü'rî ve Bâbü'l-hazm isimli üç kapısı olmuştur. 1947'de şehir planında yapılan düzenlemeler sebebiyle önemli kısmı ortadan kaldırılıncaya kadar ayakta kalan surların bazı bölümleri aslına uygun biçimde restore edilmiştir (Abdülmecîd İsmâil Dağıstânî, s. 36).

Vec vadisindeki yerleşim Nûh tûfanı öncesine kadar çıkarılmakta ve Benî Mehlâil b. Kaynân'ın burada oturduğu rivayet edilmektedir (Taberî, I, 203). Tûfanın ardından ilk sakinleri Amâlika kavmidir. Bu dönemde bölgeye gelen Semûd kavminin Vâdiikurâ'ya geçmeden Amâlika'yı buradan çıkardığı söylenmektedir. Daha sonra başta Benî Hilâl olmak üzere çeşitli Arap kabilelerinin bir süre ikamet ettiği Tâif'in günümüzde izlerine rastlanan en eski sakinleri Kays Aylân'a bağlı kabilelerdir. Önce Benî Advân b. Amr, ardından Benî Âmir b. Sa'saa bölgeye geldi. Başlangıçta iyi geçinen ve aralarında akrabalık kuran iki kabilede baş gösteren mücadele Benî Âmir'in Benî Advân'ı Vec vadisinden çıkarmasıyla sonuçlandı. Tâif'in şehir olarak ortaya çıkmasında en büyük pay Benî Sakîf'in atası Kasî b. Münebbih'e aittir. İyâd'a mensup olan Kasî III. yüzyılın başlarında kabilesiyle birlikte Vec'e gelerek buraya yerleşti. Kays Aylân'ın reisi Âmir b. Zarib el-Advânî'den eman alıp Hevâzin'e katıldı ve onun kızıyla evlendi. Kasî tarafından getirilen üzüm çubuklarının dikilmesiyle ziraat önem kazandı. Çeşitli meyve ağaçlarının yetiştiği bahçe ve bağlar oluşturuldu. Sulama işlerine önem verilip dere ağızlarına bent ve barajlar yapıldı. Hayvancılık ve tarımla uğraşan Sakîfliler, Tâif'i bayındır bir yerleşim merkezi haline getirdilerse de Âmiroğulları ile aralarında çıkan düşmanlık yüzünden şehri terketmek zorunda kaldılar. Ancak çobanlıkla uğraşan Âmiroğulları, tarım alanında başarılı olamayınca Vec'deki

bağ ve bahçeleri işlemeleri için Sakîfliler'in Tâif'e dönmelerine izin verdiler. Tâif'e dönmelerinin ardından giderek nüfusları artan Sakîfliler tekrar başlayan mücadeleyi kazandılar ve Âmiroğulları'nı vadiden çıkarıp şehirde hâkimiyeti ele geçirdiler (Bekrî, I, 78). Tâif, İslâmiyet'in hemen öncesinde bir vadinin iki eteğinde Sakîf ve Vaht adını taşıyan yerleşim alanlarından meydana geliyordu. Arabistan'ın o dönemdeki diğer şehirleri gibi bu iki yerleşim alanı da 200 ile 1500 metre arasında değişen uzaklıklarda kurulmuş, her birinde ayrı bir kabilenin oturduğu mahalleler halindeydi. Şehir nüfusunun çoğunluğu Sakîf'in kolları İlac, Mâlik ve Cehm ile (Ahlâf) Avf'tan meydana geliyordu. Ayrıca kölelerin ve âzâtların yanı sıra az sayıda yahudi bulunuyordu.

Tâif, Benî Sakîf'in hâkimiyetinden itibaren Arabistan'da hem dinî hem ticarî bir merkez olan Mekke'den sonra en önemli şehir haline geldi. Bostan ve bahçeleriyle ünlü Tâif başta Mekke olmak üzere civardaki şehirlerin meyve ve sebze ihtiyacını karşılıyordu. Tarım ve hayvancılık yanında çeşitli el sanatları ve ticaretle de ilerlemişti. Kuru üzüm, şarap, zeytinyağı ve bal üretiminde meşhurdu ve deri işlemeciliğinde bütün Arabistan'da tanınıyordu. Mekke'den başka Bizans ve Sâsânîler ile ticarî ilişkiler kuruldu. Tâif'te üretilen malların önemli bir kısmının Suriye'den Horasan'a kadar pazarlanması işi Mekkelî tüccarlar tarafından yapıldı. Özellikle hac seferleri ve bu güzergâhta kurulan panayır ticarî canlılığı daha da arttırıyordu. Tâif'teki üretim bolluğu başta Ukâz olmak üzere yakın bölgelerde panayırın kurulmasına zemin hazırladı. Başlangıçta bu panayır üretici sıfatıyla katılan Tâifliler giderek Arabistan'ın en maharetli tüccarları arasında anılmaya başlandı. Tâifli tüccarlar tarım ve ticaretten elde ettikleri geliri faiz karşılığı borç verirdiler. İslâm öncesinde Arabistan'ın en ünlü tefecileri arasında çok miktarda Tâifli vardı. Tâif ile Mekke ve Yemen arasında sıkı ticarî ilişkiler kurulmuştu. Hire-Tâif-Yemen kervan yolunu kontrol altına alma istekleri bazan silâhlı çatışmalara yol açıyordu. Bazı Tâifliler ticarî maksatlarla Mekke'de oturdu. Öte yandan Tâif'teki ekonomik canlılık, özellikle para işlerini yürüten çok sayıda yahudi için burayı önemli bir merkez haline getirmişti.

Tâifliler'le Mekke halkı arasında köklü bir akrabalık bağı vardı. Bu dönemde Kureyş ile Sakîf karşılıklı evlilikler yoluyla akraba-

Tâif'ten bir görünüş

liklar kurmuştu. Ayrıca Kureyş zenginlerinden pek çoğunun sayfiye şehri olarak kullandığı Tâif'te bağ ve bahçeleri vardı. Ancak bu yakınlık iki şehir arasında dinî ve siyasî alanda baş gösteren rekabeti önlemedi. Mekke'nin Arabistan'da en önemli dinî merkez oluşundan duydukları rahatsızlık sebebiyle Tâifliler, Kâbe'ye karşılık içinde beyaz taştan Lât putunun bulunduğu bir mâbed inşa ettiler. Tâif, İslâm öncesi Arap toplumunda büyük saygı gören Lât putunun kutsal mekânı idi. Sakifliler, Kureyşliler'le olan rekabet ve düşmanlık yüzünden bu beyaz taşı Mekke'deki siyah taşın (Hacerülesved) yerine koyuyor ve Kâbe gibi üzerinde örtü bulunan Beytür-rabbe adlı bir binada koruyup tapınıyordu; bu sebeple Tâif de bir tür hac mekânı oldu. Bu çekişme siyasal ilişkilere de yansdı. Tâifliler, Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine giderken Tâif'e uğrayan ve kendilerinden bir kılavuz isteyen Ebrehe'ye Lât'a ve mâbedine dokunmaması şartıyla Ebû Rigâl'i kılavuz olarak vermek suretiyle onun ordusuna yardım eden tek putperest Arap kabilesi oldu. Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile mücadeleye girişen Sakifliler, dördüncü Ficâr savaşında Kureyş-Kinâne ittifakına karşı müttetikleri Kays Aylân'ın yanında yer aldılar ve Kureyş'ten pek çok kişinin ölümüne sebep oldular.

Tâif'teki refah ve bolluk kültürel hayatın gelişmesine zemin hazırladı. Amr b. Zûrâre, Gaylân b. Seleme ve Yûsuf b. Hakem es-Sekâfî gibi okuma yazma bilenlerin yanı sıra Arabistan'da ün yapmış, İslâmîyet'in başlangıcında bölgede sayıları çok az olan Hâris b. Kelede ve oğlu Nadr gibi hekimleri vardı. Tâif'te şair Ümeyye b. Ebû's-Salt gibi Hanîf dinine mensup kişiler de bulunmaktaydı ve bunlardan bazıları peygamber olarak görevlendirileceği-

ni umuyordu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Kureyş liderlerinden Velîd b. Mugire'nin, kendisi ve Benî Sakîf'in ileri gelenleri varken peygamberlik görevinin Hz. Muhammed'e verilmesini yadırgamasıyla ilgili sözlerine işaret edilmektedir (ez-Zuhruf 43/31). Resûl-i Ekrem risâletle görevlendirildiğinde Tâifliler'in ilk tepkisi olumsuz oldu. Resûlullah, peygamberliğinin onuncu yılının şevval ayında (Ocak 620) Mekke müşriklerinin tavırlarını gittikçe sertleştirmeleri üzerine davetini Mekke dışındaki bir merkeze götürmeyi düşündü ve yanına Zeyd b. Hârîse'yi alarak Sakifliler'i İslâm'a davet edip himayelerine sığınmak amacıyla Tâif'e gitti. Ancak Hz. Peygamber'in davetine karşı çıkan Tâifliler kendisiyle alay edip onu taşlattılar. Resûlullah, Tâif'te yaşadıklarının kendisi için Uhud gününden daha şiddetli olduğunu söylemiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7; Müslim, "Cihâd", 111).

Tâif Gazvesi. Mekkeliler'le aralarındaki çekişmelere rağmen İslâm davetine karşı Mekke müşriklerinin safında yer alan Tâifliler bu tavırlarını hicretten sonra da sürdürdüler. Müşriklerin yanında başta Uhud ve Hendek gazveleri olmak üzere Medine'ye karşı yürütülen her mücadeleye katıldılar. Arap kabileleri içerisinde Hz. Peygamber'e düşmanlık konusunda en ileride olan Sakifliler'in (*Müsned*, IV, 420) bu tutumları sebebiyle Tâif, bu yıllarda Resûl-i Ekrem'i ve müslümanları hicveden şairler ve İslâm karşıtları için bir sığınak vazifesi görüyordu. Dolayısıyla Benî Süleym ve Benî Hevâzin gibi Sakifliler de Resûlullah'ın en önemli hedeflerinden biri haline gelmişti. Nitekim Resûl-i Ekrem'in amacını gizli tutarak yürüttüğü Mekke fethi hazırlıkları sırasında Hz. Ebû Bekir'in ordunun nereye gideceği yolundaki sorusuna kızı Hz. Âişe'nin, "Bilmiyorum; belki Sü-

leym, belki Hevâzin, belki de Sakifliler'e karşı gidecektir" şeklinde verdiği cevap da bunu göstermektedir. Hevâzinliler, Resûlullah'ın büyük bir ordu ile Medine'den yola çıktığını haber alınca onun kendi üzerlerine yürüyeceğini düşündüler ve savaş hazırlıklarına başladılar. Bu sırada Tâifliler surlarla çevrili şehirlerinin savunmasını güçlendirmeye çalışıyordu. Urve b. Mes'ûd ile Gaylân b. Seleme'yi mancınık, arrâde ve dabr gibi savaş araçlarının yapımını öğrenmeleri için Yemen'in Cüreş şehrine göndermişlerdi. Urve ve Gaylân'ın bu görevleri dolayısıyla Huneyn ve Tâif gazvelerine katılmamaları Tâifliler'in bu hazırlıklarını ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinden sonra Tâif yolu üzerindeki Nahle'de bulunan Uzzâ putunu yıktırması, aynı âkibetin kendi putları Lât'ın da başına geleceğini düşünen Sakifliler'i telaşlandırdığından hemen harekete geçtiler ve bu sırada müslümanlarla savaşa hazırlanan Hevâzin lideri Mâlik b. Avf'ın Evtâs'ta toplanan ordusuna katıldılar. Huneyn Gazvesi'nde (11 Şevval 8 / 1 Şubat 630) yetmiş kişiden fazla kayıp verdiler (İbn Hişâm, IV, 93). Yenilginin ardından kaçan Sakifliler, Hevâzinliler'in büyük bir kısmı ve kumandanları Mâlik b. Avf Tâif'e sığındı. Savaşın kaçanların bir kısmı Evtâs'a, geri kalanlar Nahle'ye çekildi. Savaşın ertesi günü bir birliği Evtâs'a, bir birliği Nahle'ye sevkeden Resûl-i Ekrem kendisi ordusunun büyük kısmıyla Tâif üzerine gitmeye karar verdi. Tâif'e hareketinden önce Tufeyl b. Amr ed-Devsî'yi Mekke ile Yemen arasındaki Zülkeffeyn putunu yıkmak için gönderdi ve ondan kabilesinin Tâif Gazvesi'ne iştirakini sağlamasını istedi. Ardından Hâlid b. Velîd'i öncü birliklerin başında Tâif üzerine sevketti. Öte yandan Tâif'e ulaşan Sakifli ve Hevâzinliler şehir surlarının kapılarını kapatarak savaş hazırlıklarına başladılar. Kuşatmanın uzun sürebileceğini düşünüp kalede bir yıllık erzak depoladılar ve taş toplayıp bunları atacak sapanlar hazırladılar (Vâkîdî, III, 907, 924). Tâif'e varan Hâlid b. Velîd, Sakifliler'in kalelerine sığınıp savaş halinde beklediklerini görünce kaleden yakınındaki bir yerde karargâh kurdu ve onlarla görüşme talebinde bulundu; ancak Sakifliler görüşme teklifini reddettiler ve, "Senin dostun bizden daha iyi savaşan bir kavimle karşılaşmamıştır" diyerek meydan okudular. Hâlid de onlara kalelerine güvenen Medine ve Hayber yahudilerinin sonunda Resûlullah'ın verdiği karara razı olarak kalelerinden çıkmak zorunda kaldıklarını hatırlattı ve bölgedeki müslüman-

Tâif Kalisi'nden bir görünüş

ların kendileriyle savaşıcağını söyleyip onları teslim olmaya çağırdı; fakat Tâifliler tavırlarını değiştirmediler.

Huneyn Gazvesi'nden elde edilen ganimetleri Cî'râne mevkiinde bırakan Resûl-i Ekrem ordusunun başında Tâif'e doğru harekete geçti. Nahletülyemâniyye üzerinden Karn'a, oradan da Müleyh üzerinden Liyye'nin Buhratürrügâ mevkiine vardı. Burada ustalığını bizzat yaparak bir mescid inşa etti ve Mâlik b. Avf'a ait köşkü yıktırdı. Tâif'in güneydoğusunda yaklaşık 10 km. uzaklıktaki Liyye'den ayrılıp Nahb üzerinden Tâif'e ulaştı. Onun Tâif'e gelmesinden dört gün sonra Tufeyl b. Amr da beraberinde 400 kişilik bir birlik ve bazı savaş malzemeleriyle oraya geldi. Tâifliler'in teslim olmayı reddetmeleri ve erzakları tükeninceye kadar savunmayı sürdürüp sonunda savaşıcaklarını bildirmelerinin ardından başlatılan kuşatmanın ilk safhasında Tâifliler kalelerinden müslümanların üzerine ok yağdırdılar. İslâm ordusu surlara yakın bir noktada konuşlandığı için atılan oklardan yaralanan ve şehid düşenler oldu. Bulundukları yerin düşmanın ok menziline girdiğini gören Resûl-i Ekrem ordugâhını daha uzak bir noktaya nakletti. Kuşatma boyunca namazları zevceleri Ümmü Seleme ve Zeyneb bint Cahş için kurdurduğu iki çadırın arasında Sakifliler müslüman olduktan sonra bir mescid yaptırdığı mevkide kıldırdı.

Tâif'in müstahkem surları ve Sakifliler'in savunma teknikleri sebebiyle başarı sağlanamayınca Hz. Peygamber mancınık kullanmaya karar verdi. İslâm tarihinde ilk defa burada kullanılan mancınığın yanı sıra debbâbe ve dabr araçlarından faydalanıldı. Resûl-i Ekrem ayrıca giriş çıkışı imkânsız hale getirmek için ordugâhın çevresine ve surların etrafına dikenli çalılar koydurdu. Kuşatma esnasında sahâbilerden bazıları debbâbenin altına girip surlara yaklaşmayı başardı. Ancak Tâifliler, üzerlerine ateşte kızdırılmış demirler atarak onları debbâbeden çıkmak zorunda bıraktı. Bu sırada atılan oklar ve kızgın demirlerle bazıları yaralandı, bazıları da şehid oldu. Resûlullah, Sakifliler'i teslim zorlamak için Tâif'in nâdir üzümler yetiştirdikleri bağlarının tahrip edilmesini emretti. Bunu gören Tâifliler'in Allah rızası için ve akrabalıkları hatırına bundan vazgeçmesini istemeleri üzerine, "Ben üzüm asmalarınızı Allah'ın rızasını ve akrabalık hakkını gözeterek bırakıyorum" diyerek bunu durdurdu. Hz. Peygamber diğer bir tedbir olarak Tâif'ten çıkıp kendilerine sığınacak kölelerin âzat edileceğini ilân etti. Bunun üze-

rine yirmi veya kırk civarında köle kaleden çıkıp müslümanlara katıldı (Buhârî, "Meğâzî", 56; Belâzürî, *Ensâb*, II, 134). Tâifliler müslüman olduktan sonra Resûlullah'tan bu kişilerin geri verilmesini istemiş, ancak Hz. Peygamber, "Onlar Allah'ın kendilerine hürriyet verdiği kimselerdir" diyerek bunu kabul etmemiştir.

Yaklaşık bir ay süren kuşatmadan bir netice alınamayınca Hz. Peygamber bazı sahâbilerle yaptığı istişarenin ardından kuşatmayı kaldırmaya karar verdi. Kaynaklarda onun bu kararı vermesinde Nevfel b. Muâviye ed-Dî'fî'nin bazı sözlerinin etkili olduğu belirtilir; ayrıca Resûl-i Ekrem'in gördüğü bir rüyanın tesirinden söz edilir. Kuşatmanın kaldırılmasını haram ayların yaklaşmasıyla ilgili bulanlar olmakla birlikte bu zayıf bir ihtimaldir. Çünkü rivayetlerde kuşatma süresi on beş ile kırk gün arasında gösterilmiştir. Huneyn Gazvesi'nin 11 Şevval 8'de (1 Şubat 630) gerçekleştiği bilindiğine göre Tâif kuşatmasının en erken 13-14 Şevval 8'de (3-4 Şubat 630) başladığı ve haram ay olan zilkaadenin ilk günlerinde kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in 6 Zilkade 8 (25 Şubat 630) tarihinde Cî'râne'ye ulaşması da bunu teyit etmektedir. Bu gazvenin Huneyn Gazvesi'nin devamı mahiyetinde olduğu için haram aylardaki savaş yasağıyla ilgisinin bulunmadığı da söylenmiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, III, 502). Tâif Gazvesi'nde on bir sahâbî şehid oldu. Kuşatmanın ardından geriye dönüş sırasında çekilen sıkıntılardan dolayı Resûlullah'tan Tâifliler'e beddua etmesi istenmiş, fakat o, "Allahım! Sakifoğulları'na hidayet nasip eyle; onları müslüman olarak bize gönder" demiştir. Resûl-i Ekrem'in bu sözleri, Tâif'in kan dökülerek fethedilmesini istemediği ve Tâif halkının İslâm'ı kabul etmesi beklentisiyle fethi tehir ettiği şeklinde de yorumlanmıştır (Şâmî, V, 594). Nitekim gelişmeler bu yorumu teyit etmektedir. Huneyn Savaşı'nın tertipçisi Mâlik b. Avf, kabilesinden alınan esirlerin serbest bırakılmasının ardından Resûlullah'ın, müslüman olması halinde kendisine ailesinin ve mallarının yanı sıra 100 deve vereceğini bildirmesi üzerine huzuruna gelip müslüman olmuştu. Bölgedeki müslümanlara idareci tayin edilen Mâlik eski müttefiki Tâif halkını bası altında tutmaya başladı.

Kısa bir süre sonra Tâif ileri gelenlerinden Urve b. Mes'ûd Medine'ye gelip İslâmîyet'i kabul etti ve Tâif'e dönerek kabilesinin ileri gelenlerini İslâm'a davet etmek için Resûl-i Ekrem'den izin istedi; fakat Tâif'te davet sırasında öldürüldü. Ur-

ve'nin öldürülmesinden ve Mâlik b. Avf'ın baskılarından rahatsız olan, ayrıca Mekke pazarını kaybeden Tâifliler 9 (630) yılında Medine'ye bir heyet göndermeye karar verdiler. Benî Mâlik ve Ahlâf kabilelerinden seçilen altı kişilik heyet Abdü'yâfil b. Amr başkanlığında ramazan ayında (Aralık-Ocak 630-631) Medine'ye geldi. Mes-cid-i Nebevî'nin kenarında kurulan çadırlarda ağırlanan heyet namazdan ve zekât-tan muaf tutulmaları, Lât'a dokunulmaması, Tâif'in kutsal bölge ilân edilmesi, içki ve faize izin verilmesi gibi şartlarla müslüman olabileceklerini söylediler. Hz. Peygamber, onları bir süreliğine zekât-tan ve cihada katılmaktan muaf tutmayı kabul ettikten sonra heyetin en genç üyesi olan ve dine ilgisinden dolayı dikkat çeken Osman b. Ebû'l-Âs'ı Tâif'e vali tayin etti. Tâif ve çevresine öğretim ve tebliğ faaliyetleri için Medine'den muallimler gönderildi. Bu arada şehirde çok eşlilik yaygın olduğu için bunun İslâmî kurallara uygun hale getirilmesi emredildi (İbn Habîb, s. 357). Resûl-i Ekrem'in Tâif'in kutsal belde ilân edilmesi isteğini de kabul ettiği bildirilmektedir. Muhammed Hamîdullah, bununla Tâif şehrinin millî bir park haline getirilmesi ve tabii güzelliklerinin korunmasının amaçlandığını söyler (*İslâm Peygamberi*, I, 499). Osman b. Ebû'l-Âs, Hz. Ebû Bekir'in halifelığının ilk günlerinde şehirde baş gösteren irtidat hareketlerini önlediği gibi onun gönderdiği birlikler önce Ezd, Becile ve Has'am kabilelerinden irtidat edenlerle, ardından Yemen ve diğer bölgelerdeki isyancılarla savaştı. Tâif, Hz. Ömer zamanından itibaren vergi konusunda Arabistan'daki diğer bölgelerle eşit hale geldi ve başlangıçta tanınan imtiyazlar kaldırıldı (Ebû Yûsuf, s. 60, 68). Resûlullah'ın Tâif kuşatmasında karargâh ve mes-cid olarak kullandığı mevkide Tâifliler bir cami yaptırdılar; ayrıca Hz. Peygamber'in isteğiyle daha önce Lât'ın bulunduğu yerde bir mescid inşa ettiler (İbn Mâce, "Mesâcid", 3). Tâif, Resûl-i Ekrem'in sağlığında sürgün yeri olarak kullanılıyordu. Nitekim Mekke'nin fethi sırasında müslüman olduktan sonra Medine'ye gelen ve Resûlullah'a karşı uygunsuz davranışlarda bulunan Hakem b. Ebû'l-Âs Tâif'e sürgüne gönderilmiş ve ancak Hz. Osman'ın halifeliği sırasında geri dönebilmiştir.

Tâifliler, Hulefâ-yi Râşidîn döneminden itibaren gerek askerlik gerekse bürokrasi alanlarında önemli görevlere getirildiler ve Hz. Osman zamanından itibaren bürokrasidedeki etkinliklerini arttırmaya başladılar. Hz. Ali – Muâviye mücadelesine doğ-

rudan katılmadılar. Hz. Ali'nin Hâricîler tarafından şehid edilmesinin ardından Ümeyyegoğulları'na daha da yaklaştılar. İslâm öncesinde Mekke ile Tâif arasındaki içtimâî ve ticarî yakınlık Emevîler'in iktidarıyla tekrar eski haline kavuştu. Mugîre b. Şu'be, Ziyâd b. Ebîh ve oğlu Ubeydullah, Muâviye yönetiminde, daha sonraki dönemde Haccâc b. Yûsuf ve Yûsuf b. Ömer gibi Tâifliler, Emevî iktidarının sürmesinde önemli rol oynadılar. Emevîler devrinde Tâif bazan müstakil bir vali tarafından yönetilmekle birlikte genellikle Mekke ve Medine ile veya bu iki merkezden biriyle beraber yönetiliyordu. Muâviye, Emevîler'den birini yönetici tayin edeceği zaman onu önce Tâif'e gönderiyor, orada başarılı olursa Tâif'le birlikte Mekke'yi, eğer bu ikisinde başarılı olursa bunlara Medine'yi ekliyordu (Taberî, V, 296). Emevîler döneminde aralarında Abdullah b. Abbas'ın bulunduğu az sayıda sahâbî Tâif'e yerleşti. Tâif ayrıca Mekke ve Medine'deki karışıklıklardan uzaklaşmak isteyenlerin sığınacağı haline geldi. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmesini engelleyemeyen İbn Abbas, Kerbelâ faciasının ardından Mekke'de kendisi adına biat alan Abdullah b. Zübeyr'e biat etmeyerek Tâif'e gitti. Ölümünde, yine buraya yerleşmiş olan Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye tarafından kıldırılan cenaze namazından sonra Tâif kuşatmasında şehid olanların kabirlerinin bulunduğu yere defnedildi. Buraya ileriki yıllarda Tâif'in sembolü haline gelen ve şehrin çekirdeğini oluşturan Mescidü İbn Abbas inşa edildi. Tâif, Abdullah b. Zübeyr'in Emevîler'e karşı mücadelesini sürdürdüğü yıllarda bir ara Hâricîler'in eline geçtiyse de yeniden itaat altına alındı. Haccâc b. Yûsuf, İbnü'z-Zübeyr'i ortadan kaldırmak için 73 (692) yılında gerçekleştirdiği Mekke kuşatmasında yaklaşık altı ay Tâif'i karargâh olarak kullandı. Tarımsal potansiyelini koruyan

şehrin ekonomik alanda gelişmesi Emevîler döneminde hız kazandı. Tâif ve çevresinde çoğunluğu I (VII) ve II. (VIII.) yüzyıllara ait olduğu tahmin edilen eserler arasında çok sayıda su tesisi, köprü ve bent bulunmaktadır. Ekserisi Emevîler devrine ait on dört bent günümüze ulaşmıştır (Selâhaddin el-Müneccid, s. 101-102).

Abbâsîler'in iktidara gelmesiyle birlikte giderek önemini yitirip küçük bir şehre dönüşen Tâif genellikle Mekke valisi tarafından tayin edilen bir nâible yönetiliyordu. Abbâsî-Fâtımî rekabetinde Mekke valisi kimin adına hutbe okutursa Tâif'teki nâibi de onun adına okutuyordu. Tâif'te bir ara Sultan Sencer adına hutbe okundu (DîA, XXXVI, 509). Abbâsîler döneminde bağımsız hareket etmek isteyen Mekke emîrleri Tâif'i de ele geçirmeye çalışıyordu. Hz. Hasan'ın soyundan gelen Mekke Emîri Katâde b. İdrîs Tâif'e bir sefer düzenledi (613/1217). Tâif'e girilince şehir yağmalandı, can ve mal güvenliği konusunda verilen tâlimata uyulmayıp eşraftan pek çok kişi öldürüldü. Ayrıca Katâde'nin kendilerinden köle sıfatıyla biat almasından rencide olan Tâifliler kısa bir süre sonra onun nâibini ve askerlerini şehirden çıkardılar (Necmeddin İbn Fehd, III, 22-23).

Tâif, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı zaptının ardından (Zilhicce 922 / Ocak 1517) Osmanlı idaresi altına girdi. Şehrin yönetimi Mekke şeriflerine bırakıldı. Ancak Osmanlılar, Tâif'i Hicaz bölgesinin önemli bir askerî merkezi haline getirmeyi ihmal etmedi. Abdülazîz b. Muhammed b. Suûd'un oğlu Suûd emrindeki ordu Şubat 1803'te Tâif'i ele geçirerek yağmaladı (Cevdet, VII, 206). Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın, oğlu Tosun Paşa kumandasında gönderdiği ordu Medine ve Mekke'den sonra Tâif'i Vehhâbîler'den geri aldı (2 Mayıs 1813). Tekrar şeriflerin yönetimine bırakılan Tâif, 1864 tarihli Vilâyet Kanunu'na göre vilâyete dönüştürülen Hicaz eyaletinin Mekke sancağına bağlı nahiye merkezi oldu.

Mekke emîrinin yanı sıra Mekke ve Cidde'de görev yapan bürokrat ve kumandanların yaz mevsimini Tâif'te geçirmeleri dolayısıyla şehir bu aylarda canlılık kazanmış olsa da merkezî idareden uzak, Mekke ve Medine'nin gölgesinde kalması sebebiyle Osmanlı öncesinde olduğu gibi kendi içine kapalı yaşamayı sürdürdü. 1073'te (1662-63) Tâif'i ziyaret eden Faslı Ayyâşi ile 1814'te buraya gelen John Ludwig Burckhardt'ın verdiği bilgiler bu hususu teyit etmektedir. Tâif'te Mehmed Ali Paşa ile görüşen Burckhardt, Tâif ve çevresinde yaşayan

halkın ekseriyetini Sakifîler'in oluşturduğunu, çoğunun şehir hayatı yaşadığını ve Tâif'i Vehhâbîler'e karşı koruduğunu kaydetmektedir (*Travels in Arabia*, s. 84-85; İA, X, 98). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tâif'te 400 ev, 200 ticarethane, altı cami, yedi mescid, iki salhâne, bir askerî hastahane, bir kışla, bir hükümet konağı, bir medrese, dört sıbyan mektebi, bir sebil, on altı yazlık köşk, dokuz fırın, on kasap dükkânı, Osmanlı döneminde yapılmış bir hamam vardı ve yaz ayları dışında şehirde yaklaşık 2000 kişi yaşıyordu (*Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 197; Muhammed Sâdık Paşa, s. 348). 1874'te Tâif'te Abdullah b. Abbas adına bir vakıf kütüphane kuruldu (Erünsal, s. 308). Osmanlı döneminde Tâif Kalesi sürgün cezasına çarptırılan mahkûmlar için cezaevi olarak kullanıldı. Sultan Abdülazîz'in öldürülmesi olayına karışan Midhat Paşa ve Damad Mahmud Celâleddin Paşa sürgün cezalarını burada çektiler. Medine'de 1903 yılında çıkan bir isyana öncülük eden eşraftan kırk iki ve şehirde görevli zâbitlerden kırk kişi Tâif zindanına konulmuştu.

Tâif I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan, İngilizler'in desteklediği Şerif Hüseyin'in eline geçti (17 Eylül 1916). Şerif Hüseyin'in kuşatması esnasında şehir büyük zarar gördü ve nüfusun yaklaşık yarısı buradan ayrıldı (Abdülmeccid İsmâil Dağüstânî, s. 32). Osmanlılar Hicaz'dan çekilince (30 Ekim 1918) Tâif tamamen Hâşimî Krallığı'nın idaresi altına girdi. Abdülazîz b. Suûd'un 8 Eylül 1924'te Tâif'i ele geçirmesinden sonra Suudi Arabistan Krallığı'nın yönetimine geçen Tâif'te Suûdîler zamanında siyasal ve kültürel alanda önemli gelişmeler kaydedildi; şehir ticaret, tarım ve askerî alanlarda merkez olma işlevini sürdürdü. 1947'de surların önemli bir kısmı yıktırılarak sur dışıyla sur içi birleştirildi. Tâif'i Cidde-Mek-

Tâif'te Abdullah b. Abbas Camii

Tâif'te Abdullah b. Abbas Kütüphanesi

ke ile Asîr'e bağlayan iki modern otoyolun yapımıyla şehrin gelişmesi sürdü ve stratejik önemi arttı. 1980'de önce Melik Abdülazîz, ardından Ümmülkurâ üniversitelerine bağlanan Eğitim Fakültesi'nin açılmasıyla başlayan yüksek öğretim 2003'te Tâif Üniversitesi'nin kurulmasıyla bağımsız hale geldi. Suudi Arabistan'ın 1416'da (1995-96) düzenlenen idarî yapılanmasında Mekke bölge emirliğine bağlanan Tâif bugün nüfusu 570.000'e ulaşan (2009 yılının ortalarına ait tah.) hava alanına sahip modern bir şehirdir. Tâif'le ilgili eserler arasında İbn Allân'ın, *eṭ-Ṭayfû't-tâ'if bi-fazli't-Ṭâ'if'i* (*bi-târîhi Vec ve't-Ṭâ'if*) ve Muhibbuddin İbn Fehd'in *Tuḥfetü'l-le-ṭâ'if fi fezâ'ili'l-ḥabr İbn 'Abbâs ve Vec ve't-Ṭâ'if'i* sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 343; IV, 218, 420; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Ḥarâc* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1396, s. 60, 65, 68, 76; Vâkıdî, *el-Megâzi*, III, 907, 922-938, 960-973; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, I, 209-210; II, 67-69; IV, 93, 117-127, 180-185; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 164-165; II, 119-121; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 105-107, 129, 315, 357; Fâkihî, *Aḥbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1407/1986-87, II, 300, 345, 367-368; III, 158, 174, 191-206; V, 99-101; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 273-274, 467-469; II, 133-134; a.m.f., *Fütûh* (Fayda), s. 79-84; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 203; II, 244, 344-346; III, 81-86, 95-100; IV, 85; V, 296; Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1397/1977, s. 258-260, 374-376; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîreti'n-nebeviyye*, Beyrut 1403/1983, s. 192-195; Bekrî, *Mu'cem*, I, 64-67, 78; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 8-12; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 684-687; ayrıca bk. İndeks; İbnü'l-Mücâvir, *Şifâtü bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve ba'zî'l-Ḥicâz: Târîḫü'l-müsteşîr* (nşr. O. Löfgren), Leiden 1954, II, 18-25; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, III, 502-503; Takıyyüddin el-Fâsî, *Şifâ'u'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 142-146; II, 431-432; Necmeddin İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-ahbâri Ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1404/1984, III, 22-23; Şâmî, *Sübütü'l-hüdâ*, II, 576-582; V, 556-566, 594; Ayyâşî, *er-Rihletü'l-'Ayyâşîyye*, Rabat 1397/1977, II, 116-125; Uceymî, *İhdâ'u'l-leṭâ'if min ahbâri't-Ṭâ'if* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1417/1996; J. L. Burckhardt, *Travels in Arabia*, London 1829, s. 63, 70-88; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 197-216; Cevdet, *Târîh*, VII, 205-206; Muhammed Sâdık Paşa, *Delîlül-ḥac*, Bulak 1313/1896, s. 347-350; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 142-157; Selâhaddin el-Müneccid, *Dirâsât fi târiḫi'l-ḥaṭti'l-'Arabî münzû bidâyetih ilâ nihâyeti'l-'aşri'l-Ümevî*, Beyrut 1972, s. 101-102, 114; Hamîdulâh, *İslâm Peygamberi*, I, 482-505; a.m.f., *Hız Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1981, s. 188-199; Abdülmecid İsmâil Dağıstânî, *eṭ-Ṭâif: Medine fi merhaleti intikâl ve teḥavvül*, Cidde 1401/1981, s. 32, 36; Nâdiye Hüsnî Sakr, *eṭ-Ṭâ'if fi'l-'aşri'l-Câhili ve şadri'l-İslâm*, Cidde 1401/1981; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkûmları*, An-

kara 1985; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu*, Ankara 2008, s. 308; Hatice Umurbek, *Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemlerinde Taif* (yüksek lisans tezi, 2008), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İrfan Ayca, "Sakif Kabilesi ve Tâif Şehrîne İslâm Tarihî Açısından Bir Bakış", *AÜİFD*, XXXIV (1993), s. 209-235; H. Lammens, "La cité arabe de Taif à la veille de l'hégire", *MFOB*, VIII (1922), s. 115-327; a.m.f., "Sakif", *İA*, X, 98; a.m.f., "Tâif", a.e., XI, 672-674; M. Lecker, "al-Ṭâ'if", *EJ*² (İng.), X, 115-116; Abdülkerim Özyayın, "Sencer", *DİA*, XXXVI, 509.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

TÂİ'-LİLLÂH

(الطائع لله)

(ö. 393/1003)

Ebû Bekr Abdülkerim Tâi'-Lillâh
b. el-Fazl el-Mutî'-Lillâh b. Ca'fer
el-Muktedir-Billâh el-Abbâsî

Abbâsî halifesi (974-991).

317'de (929) Bağdat'ta doğdu. Babası Halife Mutî'-Lillâh, annesi Rum asıllı bir câriyedir. Mutî'-Lillâh felç olunca Büveyhîler'e isyan ederek Bağdat'ta iktidarı ele geçiren başkumandan Sebük Tegin ona görevden ayrılmayı ve hilâfeti oğlu Ebû Bekir Abdülkerim'e devretmeyi teklif etti. Mutî'-Lillâh 13 Zilkade 363'te (5 Ağustos 974) hilâfetten çekildi ve oğlu Ebû Bekir Abdülkerim, Tâi'-Lillâh lakabıyla halife ilân edildi. Mutî'-Lillâh yaklaşık iki ay sonra vefat etti. Tâi'-Lillâh halife ilân edilmeden dört gün önce Büveyhî Hükümdarı İzzüddeve Bahtiyâr Bağdat'a tekrar hâkim olmuştu. Sebük Tegin ilk iş olarak Büveyhîler'i Bağdat'tan uzaklaştırdı. Bu sırada Türkler ve Sünniler Sebük Tegin'i, Şiîler Büveyhîler'i desteklediler. İzzüddeve ve amcasının oğlu Adudüddeve'nin Vâsî'ta bir araya gelip güçlerini birleştirmeleri üzerine Tâi'-Lillâh ve Sebük Tegin, Büveyhîler'le savaşmak için Vâsî'ta hareket etti. Bağdat civarındaki Diyâlâ Irmağı yakınında meydana gelen savaş esnasında Sebük Tegin öldü. Sebük Tegin'in askerleri halifeyi yanlarına alarak Tikrî't'e kaçtılar. Bağdat'a giren Adudüddeve, Tâi'-Lillâh'ı Bağdat'a getirip saygı ile karşıladı. Bağdat'ta yönetim yeniden Büveyhîler'in eline geçti. Halife, İzzüddeve ile Bahtiyâr'ın ve Adudüddeve'nin kızlarıyla evlenip Büveyhîler'le yakın ilişki kurmaya çalıştı.

Bu dönemde Bağdat'a hâkim olmak için mücadeleye girişen Büveyhî emirleri İzzüddeve Bahtiyâr ile Adudüddeve arasında Kasrûlcis'te cereyan eden savaşta İzzüddeve yenilip esir düştü ve ardından öl-

dürüldü. Adudüddeve, Bahtiyâr'ın katlinden sonra kumandanlar, eşraf, kadılar ve diğer ileri gelenlerle birlikte halifenin huzuruna çıktı (9 Cemâziyelevvel 367 / 23 Aralık 977). Yapılan törende Halife Adudüddeve'ye sultânî hil'atler, mücevherlerle süslü bir taç ve gerdanlık, ayrıca Tâcü'l-mille lakabını verdi, kılıç kuşattı ve iki sancak hazırlattı. Bunlardan biri emirler içindi, diğeri sadece veliahtlara mahsustu ve o güne kadar Abbâsî hânedanı dışında hiç kimseye verilmemişti. Ardından Halife Adudüddeve'ye kıymetli hediyeler gönderdi (İbnü'l-Cevzî, VII, 87); namaz vakitlerinde nevbet çaldırmasına ve hutbelerde adının zikredilmesine izin verdi (İbn Miskeveyh, VI, 446).

Adudüddeve'nin ölümünden sonra kumandanlar oğlu Ebû Kâlicâr Merzûbân'a Samsâmüddeve adıyla biat ettiler (372/983). Tâi'-Lillâh, Samsâmüddeve'ye Şemsülmille lakabını vererek saltanatını tasdik etti. Ancak kardeşi Şerefüddeve onun emirliğini tanımadı. Şerefüddeve'nin Ahvaz'ı ele geçirmesi üzerine (375/985) Samsâmüddeve kendisine elçi göndererek adının hutbede zikredilmesi ve kendisinden sonra saltanata geçmesi şartıyla onunla barış yaptı. Tâi'-Lillâh da Şerefüddeve'ye hil'atler gönderip bu barışı onayladı. Fakat Şerefüddeve son anda vazgeçerek Vâsî'ta ele geçiren Bağdat üzerine yürüyünce Samsâmüddeve ona itaat arzetti. Şerefüddeve kardeşini yakalatarak hapsedirdi.

Şerefüddeve'nin Bağdat'a hâkim olduğu dönemde Türkler'le Büveyhîler arasında gerginlikler ve çatışmalar ortaya çıktı. 379'da (989) Şerefüddeve'nin ölümünün ardından Halife Tâi'-Lillâh onun kardeşi Ebû Nasr Firûz'u Bahâüddeve ve Ziyâül-mille lakabıyla sultan ilân etti ve kendisine hil'atler verdi. Askere maaş ödemedeki sıkıntı çeken Bahâüddeve, Tâi'-Lillâh'ın malına göz dikti, adamlarıyla birlikte Bağdat'a gidip halifeyi tahtından indirdi ve hilâfet sarayı yağmalandı. Halife bir elbiseye sarılarak Bahâüddeve'nin sarayına götürüldü. Tâi'-Lillâh orada şahitler huzurunda hilâfetten çekildiğini bildirdi (12 Ramazan 381 / 22 Kasım 991). Bazı müellifler, Tâi'-Lillâh'ın Bahâüddeve'nin yakın adamlarından Ebû'l-Hasan İbnü'l-Muallim adlı bir kişinin kışkırtmaları neticesinde hal'edildiğini söyler. 379 (989) yılında Tâi'-Lillâh'tan kaçıp Batîha'ya sığınan amcasının oğlu Ebû'l-Abbâs Ahmed, Kâdir-Billâh lakabıyla hilâfet makamına getirildi. Bahâüddeve, Tâi'-Lillâh'ı üç yıl sonra Kâdir-Billâh'a teslim etti. Gözlerine mil çekilen Tâi'-Lillâh bundan sonraki hayatını Kâdir-Billâh'ın yanında gözaltında geçirdi.